

Manyaszt Róbert:

A szunnita politikai iszlám irányzatai Libanonban

A tanulmány a modern szunnita politikai iszlám gondolkodás irányzatait kívánja elhelyezni a Közel-Kelet egyik sajátos társadalmával rendelkező államában, Libanonban. Rámutat az iszlamista mozgalmak kései kibontakozásának okaira, a polgárháború majd az izraeli megszállás ebben játszott szerepére. Elemzi továbbá az iszlamista irányzatok elterjedését a menekülttáborokban élő palesztin közösségekben, az észak libanoni Tripoli város társadalmában, végül ezek összefonódását, amely az ezredforduló óta több véres konfliktust eredményezett az iszlamisták és az állam reguláris hadserege között.

A tanulmány a szakirodalom ismertetése mellett támaszkodik a libanoni iszlamista forrásokra és felhasználja a különböző vallási vezetők előszóban előadott beszédeit.

Az esszé konklúziója, hogy a libanoni állam – gyenge társadalmi intézményhálózata folytán – nem képes választ adni az iszlamista gondolatok adoptálására kész társadalmi csoportok kéréseire, ami a probléma folyamatos újjátermelődésével fenyeget.

Lassú kezdet, a negyvenes-hatvanas évek

A libanoni szunnita iszlamista mozgalmak rendkívül változatos, fragmentált és összetett hálózata az elmúlt hatvan év történéseinek eredménye. A cédrusok földjének 1943-as függetlenné válásával egy időben – számos iszlám országhoz képest meglehetősen késéssel – jelentkeztek első, mindenekelőtt Egyiptomból importált szervezetei, hogy az egykor mindennapi életében a Közel-Kelet egyik legszekularizáltabb országában a konfliktusokkal teli évtizedek után mára a libanoni szunnita társadalmat sűrűn átszövő, és a politikai életben megkerülhetetlen tényezővé váljanak.

* Manyasz Róbert az elmúlt tíz évben iszlám vallásjogi tanulmányokat folytatott a libanoni Islamic Call College-ban (szunnita), a Raszúl al-Akram-hauzában (síita). Ösztöndíjasként kutatásokat folytatott Damaszkuszban, Qomban és Meshedben. Jelenleg a bejrúti Raszúl-hauzában a síita vallásjog történetével foglalkozik. Kutatási területe a szunnita és síita vallásjog forrásai, fejlődése, interakciói, a vallás és politika viszonya.

Az egyiptomi kapcsolat nem véletlen. A Nyugat és az iszlám konfliktusával, a modernizáció és elmaradottság kérdésével foglalkozó, és az iszlám megújítását programjával tűző Muhammad Abduh (1849-1905) a tizenkilencedik század nyolcvanas éveiben emigrációban Bejrútban élt, ahol nagy hatást gyakorolt az észak-libanoni Qalamún-ból származó Muhammad Rasíd Ridára (1865-1935). Az életét végül Egyiptomban leélő Ridá a huszadik század első nagy iszlám gondolkodója lett. Az oszmán kalifátus megszűnésével jelentkező iszlám politikai legitimációs válságra¹ az ő nyomán Haszan al-Banná (1906-1949) adta meg a választ a tiszta, igazi iszlám társadalom felépítésének programjával, és ennek eszközeként szolgáló, *Harakat al-Ikhvân al-Muszlimín* (a Muszlim Testvérek Szervezetének) kiépítésével.²

A Muszlim Testvérek közvetlen először az észak-libanoni Tripoliban tevékenykedő Szálím as-Sahhál tevékenységében jelentkezett. Sahhál 1947-ben hozta létre a *Sabáb Muhammad* (Mohamed Fialaljai), illetve más néven *al-Muszlimún* (a Muszlimok) nevű szervezetet, amely elsődleges célul az iszlám törvénykezésnek a sarí'ának a társadalmi viszonyokban való érvényesítését tűzte ki.³ A csoport hatása nemcsak Tripolira és környékére, hanem pár szomszédos, az iszlamista mozgalmak helyi történelmében később fontos szerepet játszó szíriai városra (Hama, Homsz) is kiterjedt. Sahhál személye két területen megkerülhetetlen: egyrészt fontos szerepet játszott a Libanonban ekkor kibontakozó és a szunnita iszlám irányzatok egymás közötti viszonyát máig meghatározó szalafita/vahhábita-szúfi ideológiai vitákban⁴, amelyekben a vahhábita álláspontot védte következetesen. Másrészt Sahhál, mint teoretikus mestere volt számos, a későbbiekben a libanoni iszlamista mozgalmakban jelentős szerepet vállaló politikusnak, mint Fathí Jakan-nak, Sza'íd Sa'abán-nak. Szoros kapcsolatban állt a szíriai Muszlim Testvérek alapítójával, Musztafá asz-Szibá'í-val,

¹ Mustafa Kemal, az új Török Köztársaság vezetője 1924. március 3.-án megszüntette a kalifai címet. A kalifátus eltűnésével kapcsolatban széles körű elméleti diskurzus alakult ki az iszlám politikai legitimációjáról. Ezek túlléptek a modernizáció/elmaradottság kérdésén és az identitást állították középpontba. Lásd Muhammad Rasíd Ridá, Haszan al-Banná, Abú'l-A'lá Maudúdí, 'Alí 'Abd al-Ráziq és mások munkáit.

² A harmincas-negyvenes években a Muszlim Testvérek megkezdte nemzetközi hálózatának kiépítését a környező iszlám országokban.

³ Követelték például a mozik és szórakozóhelyek bezárását. Fidá' 'Ajtání, *al-Dzsihádfjún fi-Lubnán, min „Quvvát al-Fadzsr” ilá-„Fatah al-Iszlám”* [A dzsihádisták Libanonban, a „Hajnal Erői”-től az „Iszlám-Fatah”-ig]. Dár al-Száqí, [Bejrút], 2008. 46.o.

⁴ A vahhábiták (nevüket az alapító Muhammad Ibn 'Abd al-Vahháb-tól kapták) az iszlám miszticizmus, a szúfizmus minden ágát elvetették, azokat „rossz újításoknak” (*bid'a dalála*) tarva. Az egyetlen üdvözítő útnak a Próféta és Társainak, az „igaz elődöknek” (*asz-szalaf asz-szálíh*) tulajdonított gyakorlatot tartották. Innen a szalafi/szalafizmus elnevezés. Míg a vahhábizmus széleskörű politikai aktivitás fejtett és fejt ki, a szúfizmust általában (nem minden irányzatát!) a politikától való elfordulás illetve ennek nyomán az egyes iszlám országok politikai vezetéséhez való mérsékelt lojalitás jellemzi. Bővebben lásd: Natana J. DeLong-Bas: *Wahhabi Islam from Revival and Reform to Global Jihad*. I. B. Tauris, 2007. 193-225. o.

aki negyvenes-ötvenes években előadásaival erősítette az iszlamista gondolkodást Tripoliban és Bejrútban.⁵

Egy befolyásos bejrúti család tagja Muhammad Umar al-Dá'úq 1948-ban, válaszul Izrael Állam megalakulására, alapította meg hivatalosan a Muszlim Testvérek libanoni fiáléját, amely az *'Ibád ar-Rahmán* (a Könyörületes (Allah) Szolgái) nevet viseli. A hivatalosan 1952-ban bejegyzett szervezet, amelynek központja máig a főváros mérsékelt szunnita többségű al-Mazra'a negyede, alapvetően társadalmi-kulturális feladatokat igyekezett, és igyekszik ellátni. A libanoni államapparátus, illetve az állam szolgáltatói funkcióinak végletes gyengeségéből adódóan a szociális, oktatási, egészségügyi feladatokat kívánt pótolni; iskolákat, orvosi rendelőket, kórházakat, árvaházakat és egyéb jótékonyági intézményeket hozott létre. Ennek hatására az államszervezetben csalódott fiatalok tömegei csatlakoztak hozzá. Köztük olyanok, akiknek célja hamarosan már nemcsak az állam helyettesítése, hanem átalakítása lett, azaz bekapcsolódás a politikai életbe. Az *'Ibád ar-Rahmán* azonban továbbra is a Muszlim Testvérek célkitűzéseinek első két fokozatát igyekezett megvalósítani, azaz a vallási szervezet és a társadalmi intézményhálózat kiépítését, a politikai ambíciói nem voltak.⁶

Szálím as-Sahhál tanítványai, túlnyomórészt észak-libanoni fiatalok, mint Fathí Jakan és Sza'íd Sa'bán, 1957-ben kiléptek az *'Ibád ar-Rahmán*ból és új szervezetet hoztak létre Tripoliban. A *al-Dzsamá'a al-Iszlámíja* (Iszlám Közösség) megalapításában részt vett Fajszal al-Mavlaví qádi és Muhammad 'Alí ad-Dannávi-is és a mozgalom, amely a hatvanas évek végére a legjelentősebb északi szunnita csoport lett, azonnal belevetette magát a libanoni politikába: az 1958-as polgárháborús konfliktusban az *al-Dzsamá'a al-Iszlámíja* a baloldaliak és arab nacionalisták alkotta ellenzék szövetségeseként lépett fel a Nyugat-orientációjú maronita köztársasági elnökkel szemben.⁷ Ennek jutalmaként 1964-ben jegyezték be hivatalosan az akkori belügyminiszter, a szocialista drúz Kamál Dzumblat segítségével.

⁵ 'Imád 'Abd al-Ganí: *al-Harakát al-Iszlámíja fí-Lubnán - Iskálíja ad-Dín va'sz-Szijasza fí mudzstama' mutanavvfi* [Iszlamista mozgalmak Libanonban – Vallás és politika problémája egy összetett társadalomban]. Dár at-Talí'a, [Bejrút], 2006. 32. o.

⁶ Még akkor sem, amikor az egyiptomi anyaszervezet 1954-től összeütközésbe került a hatalmat újonnan megragadó, (pán)arab nacionalizmust hirdető Dzsamál 'Abd al-Nászir rendszerével és vezetőit bebörtönözték. A Muszlim Testvérek ideológusa, Szajjid Qutub (1906-1966) a pakisztáni ideológus, Abú'l-A'lá Maudúdí (1903-1979) hatására börtönevei alatt fogalmazta meg a *Mérföldkövek* (M'álim fí't-Tariq) című munkáját, amelyben az isteni hatalom kizárólagosságával (*hákímíja*) minden jelenlegi földi politikai hatalom legitimitását kétségbe vonta. A mű a tudatlanság társadalmából (*dzsáhílija*) kivonuló – ezzel magával a Muszlim Testvérekkel is szembe forduló -, és a muszlimok lakta államok hitetlennek nyilvánított vezetői ellen fegyveres harcot hirdető dzsihádistá szunnita mozgalmak alapvetése lett; hatása az al-Qá'idá-ig nyomon követhető. Lásd: Kumajl at-Tavíl: *al-Qá'ida va-Akhaváti-há* [Az al-Káida és nővérei]. Dár al-Száqí, [Bejrút], 2007. 15. o. Az aposztáziáról lásd: Gilles Kepel: *Dzsihádisták*, Európa, 2007. 146-157. o.

⁷ Fathí Jakan 1933 Tripoliban született, vallástudományi tanulmányait Anvar al-Mavlaví sejknel folytatta. Gondolkodására mély hatást gyakorolt Muhammad Qutb, aki testvére, Szajjid teoretikus munkáit a gyakorlatba

A fő ideológus Fathí Jakan gondolkodására mély hatást gyakorolt Muhammad Qutub, aki testvére, Szajjid teoretikus munkáit a gyakorlatba ültetve az iszlamista mozgalmak egyik fő gondolkodója lett a huszadik század második felében. Jakan számos elméleti munkában fejtette ki gondolatait. Nem eredeti gondolkodó, de Szajjid és Muhammad Qutub munkáit interpretálva aktualizálja a libanoni viszonyokhoz. A helyzetfelmérés/célkitűzés/gyakorlati tanácsok hármassága jellemzi műveit. Az iszlám előtti fő kihívást a hitetlenségben jelöli meg. A *dzsáhilíja* az egész világot leigázta, megnyilvánulási formái az imperializmus, a kommunizmus, a keresztény hittérítői mozgalmak, a cionizmus, és a szabadkőművesség. Ennek legyőzésére az iszlám hit és szellem megerősítésére van szükség a társadalomban, hogy az felvehesse a harcot a dzsáhilíja ellen. Ez a harc, mondja Jakan, immár nemcsak ideológiai, hanem politikai és szükség esetén fegyveres. A küzdelem célja pedig a sarí'án alapuló iszlám állam létrehozása. A sokfélekezetű Libanon természetesen speciális „kezelést” igényel, de a társadalom iszlamizációja, és a muszlimok javára történő demográfiai változások hosszabb távon hatalomra segíthetik az iszlámot.⁸

Jakan, mint iszlamista teoretikus, mindent a vallás szemszögéből vizsgál: Libanon alapvető problémájának az állam gyengeségét látja, amelynek oka – írja – a keresztény dominancia. Véleménye szerint a keresztény vallás nem ad egyértelmű törvényeket a politika és hatalom mibenléte felől. Ezért a Libanon előtt két út áll: az egyik a fennálló, kudarcot vallott rend, azaz a külföldről (Nyugatról) importált idegen törvények vagy a belső, saját tradíció, az iszlám. Ez utóbbi a követendő út, mert Jakan szerint az iszlám isteni inspirációjú törvényeket adott a vallás-állam-politika viszonyáról. Ami Libanon sokfélekezetűségét jelenti, arra Jakan ugyancsak az iszlám törvényeire hivatkozik, mondván, hogy az iszlám biztosítja a „Könyv népeinek” (*dzimmí*), így a keresztények jogait.⁹

Az al-Dzsamá'a al-Iszlámíja társadalmi bázisát Tripoli keleti szegénynegyedei, az Abú Szamrá, Báb at-Tabbána és az al-Qubba adták, ahová az úgynevezett „libanoni gazdasági aranykorban”, 1960 és 1975 között falusiak tízezrei települtek be az észak-libanoni szunnita 'Akkár, ad-Danníja és al-Mníja vidékéről. Kezdetben a hívek toborzása nem volt egyszerű, ugyanis ebben az időben az egyre szélesedő alsó középosztály és a szegények körében a legnépszerűbb ideológia az Egyiptom, Irak illetve Szíria fémjelezte arab nacionalizmus/szocializmus volt. A szekularizálódott felső középosztály a tradicionális

ültetve az iszlamista mozgalmak egyik fő gondolkodója lett a huszadik század második felében. Jakan mindmáig a libanoni iszlamista hálózat kulcsfigurája. al-Ganí: i. m. 33-35. o.

⁸ Fathí Jakan: *Muskilát ad-Da'va va'd-Dá'í* [A hitszónoklás és a hitszónok problémái]. Mua'asszasza ar-Riszála, [Bejrút], 1995. 217-218. o.

posztfeudális *za'ímok*at, Tripoliban mindenekelőtt a Karámí családot preferálta. Az al-Dzsamá'a al-Iszlámija és az arab nacionalizmus küzdelme Tripoli és Észak-Libanon birtoklásáért a polgárháborúig nem sok sikert hozott az iszlámistáknak.

Az ideológiai propagandamunka az *al-Ímán* (a Hit) folyóiraton keresztül kezdődött meg, és 1967-ben *Madárisz al-Ímán* néven egy olyan oktatási-ideológiai intézményhálózat kiépítése indult el, amely egyre népszerűbbé vált a fiatalok körében. Ennek keretében az al-Dzsamá'a al-Iszlámija már a kezdetektől egyre több fiatalt küldött szaúd-arábiai vallási egyetemekre.¹⁰ Az ott képzett prédikátorok, tanárok, bírók, vallási intézmények vezetői a szigorúan purista vahhábita ideológiát hozták vissza Libanonba, és az ő propagandamunkájuk eredményeképpen éppen a turbulens változásokat hozó nyolcvanas évekre Tripoli említett negyedeiben, és az észak-libanoni vidéken jelentős társadalmi bázist tudtak kiépíteni.

Különleges pályát írt le az iszlamista mozgalmak keretében a *Hizb at-Tahrír* (Felszabadítás Pártja). Az „internacionalista” iszlamista pártot 1952-ben hozta létre Taqí ad-Dín an-Nabhání sejk, palesztinai születésű jordániai vallástudós.¹¹ A szervezet kései válasz volt a kalifátus 1924-es megszüntetéséből adódó hatalmi legitimációs válságra. An-Nabhání megoldása egy az élet minden területére kiterjedő iszlamizáció, ami kiterjed a szunniták mellett az általa elismert öt- és tizenkétimamos síitákra is, majd végső célként a kalifátus visszaállítása. Pártja a legtöbb iszlám országban illegalitásban működik, hiszen egyetlen hatalmat sem ismer el legitimnek, sőt tiltja tagjainak a politikai életben való közvetlen részvételt.

A Hizb at-Tahrír hamar megjelent Libanonban, maga az alapító is életének jelentős részét Tripoliban töltötte. Az egyetemi fiatalság körében már az ötvenes években voltak hívei, s 1959-ben hivatalosan is bejegyezték. Bár – ellentétben a Muszlim Testvérekkel - a síitákkal szimpatizált, tagjai a szunnita libanoni és palesztin hallgatók, illetve fiatal értelmiségiek közül kerültek ki. A párt mindig az értelmiségi elit pártja maradt. A hatvanas évek elején hetilapot indítottak, *al-Hadára* (Civilizáció) néven, majd 1978-tól havi folyóiratot (*al-Va'j* – Öntudat) jelentettek meg.

⁹ Fathí Jakan: *Al-Masz'ala al-Lubnánija min-Manzúr Iszlámí* [A libanoni kérdés iszlám nézőpontból]. al-Mu'asszasza al-Iszlámija li't-Tabá'a va'sz-Szaháfa va'n-Nasr, [Bejrút], 1979. 125-134. o.

¹⁰ A medinai Iszlám Egyetemen végzett 1984-ben a „Mester” fia, Dá'í al-Iszlám as-Sahhál is. 'Ajtání: i. m. 50-51.o.

¹¹ Taqí ad-Dín an-Nabhání 1909-ben született Haifa mellett. A kairói al-Azharon és Dár al-'Ulúm egyetemeken végzett. Kezdetben Palesztinában, majd 1948 után Bejrútban és Jordániában dolgozott qádiként és tanárként. A Muszlim Testvérek mozgalmának tagjaként kezdett foglalkozni a politikával, hamarosan azonban a hatalomról/kalifátusról szóló eltérő nézeteik miatt szétváltak útjaik, és an-Nabhání megalapította a Hizb at-Tahrírt. A pártot, amely az egész iszlám világban létrehozta forradalmi sejtekhez hasonló illegális hálózatát, haláláig vezetett. 1977-ben hunyt el Libanonban. Hisám 'Alajvání: *As-Sajkh Taqí' ad-Dín an-Nabhání Dá'ija al-Khiláfa al-Iszlámija*

Kezdetben viszonylag nyíltan politizáltak. Az ötvenes-hatvanas évek libanoni belpolitikát meghatározó Nyugat vagy arab nacionalizmus kérdésében az utóbbi támogatói voltak, mondván Libanon nem választható el arab-izlám környezetétől. Sőt az ország és Szíria egyesülése lenne kívánatos, mert akkor a keresztények „felszívódnának” az iszlám tengerben, és megnyílna az út az iszlám állam, a kalifátus megteremtése felé.

A kalifátusban való globális gondolkodás egyre inkább eltávolította a szervezetet a politikai élettől. A parlamenti választásokon hatvanas években még jelöltették 'Alí Fakhr ad-Dínt Bejrútban, illetve 'Uthmán Sáfí sejket Tripoliban, később azonban teljesen visszaléptek a politikai életben való részvételtől.¹² A fokozatosan teljes illegálisba merült párt nem vett részt sem a polgárháborúban, sem az Izrael elleni küzdelmekben, azzal érvelve, hogy mindezek a harcok elveszik a figyelmet az alapvető kérdésről, a hatalom illegitim voltáról.

A párt a libanoni állam végrehajtó hatalmát (parlament-kormány/köztársasági elnök) nem Allahtól valónak, így zsarnokinak, elvetendőnek tartja. Hasonlóan tekint a világi bíróságokra is. A vallási (sarí'a) törvényszékek működését viszont legitimnek ismeri el. A parlamentet, amely magát a népszuverenitás megtestesülésének tartja szintén elveti, mert a törvényhozásban Allah abszolút kizárólagosságát hirdeti. Ennek megfelelően bármely muszlim részvétele a parlament törvényhozó munkájában Allah szuverenitását sértő bűn. A muszlim képviselőség feltételei, hogy minden alkalommal hangoztassa a fennálló rendszer hitetlen voltát, ne szavazzon meg világi törvényeket, ne adjon bizalmat egyetlen (keresztény) köztársasági elnöknek és egyetlen kormánynak sem és folyamatosan bírálja felül a parlament munkáját a sarí'a elvei alapján.¹³

Ezekből a feltételekből is kiviláglik, hogy a párt teljesen kizárta magát a libanoni politikai életből. Az általuk illegitimnek tartott államhatalom részéről a polgárháború után komoly üldöztetésnek voltak kitéve a Hizb at-Tahrír tagjai, akik továbbra is – elitista formációként – főleg egyetemi hallgatók, tanárok és fiatal értelmiségiek közül verbuválódnak.

[Taquí ad-Dín an-Nabhání, az iszlám kalifátus propagátora]. Markaz al-Hadára li't-Tanmija al-Fikr al-Iszlámí, [Bejrút], 2008. 20-88. o.

¹² al-Ganí: i. m. 259-260. o.

¹³ *Al-Hukm as-Sarí'í fi'l-Intikhábát an-Nijábija al-Lubnánija* (A libanoni képviselőválasztásról szóló vallásjogi törvény). Sz. n. Hizb at-Tahrír, [Bejrút], 2000. augusztus 10. 3-14. o.

Visszaesés, a polgárháború kezdete

A libanoni szalafita majd szalafita-dzsihadista mozgalmak specialitása az a „fáziskésés”, amely a hetvenes éveket jellemezte. Az Izraellel határos frontországok társadalmában az 1967-es hatnapos háborúban elszenvedett vereség okozta sokk az arab nacionalizmus, mint ideológia meggyengülését, a hatalmat birtoklók iránti bizalom megrendülését, a baloldali mozgalmak az államhatalom általi viszonylag gyors letörését, illetve az „iszlám válasz” iránti nyitottságot, és ezzel együtt a radikális iszlámista szervezetek megerősödését hozta.¹⁴

1970 szeptemberében a Jordániából véres harcok árán elűzött palesztin fegyveres csoportok Libanonban vetették meg a lábukat.¹⁵ Az ország Izraellel határos déli részén mint állam az államban működtek (Fatah-land), de a fővárosban, a Bekaa-völgyben és északon is jelentős pozíciókkal rendelkeztek. Jelenlétük – és a fő külföldi támogatóikként fellépő Szovjetunió és szövetségesei anyagi-katonai segítsége – ideológiai hatásaként a városi szegényrétegek körében a baloldali eszmék (marxizmus, szocializmus, nasserizmus) erősödtek meg az iszlámista irányzatok kárára. Fathí Jakan a hetvenes évek elején teljes bénultsággal jellemezte az iszlámista irányzatokat a mindent elsöprő arab nacionalista majd szocialista gondolatok terjedésével szemben.¹⁶

A polgárháború 1975-ös kirobbanása azonban aktivitásra készítette az iszlámista szervezeteket is. Ebben segített nekik, hogy a PFSZ ernyője alatt dolgozó palesztin szervezetekből már a háborút megelőzően iszlámista csoportok váltak le, amelyeket kezdetben a Jasszer Arafat (Jászir 'Arafát) vezetett PFSZ titokban támogatott; ezzel igyekezve szélesíteni társadalmi bázisát a palesztin menekülttáborok vallásos fiataljai között. Ezek a palesztin szakadárok hamarosan megtalálták a kapcsolatot az al-Dzsamá'a al-Iszlámíja radikális tagjaival és közös szervezet hoztak létre: a *Dzsund Alláh*-ot (Allah Hadserege), amelynek

¹⁴ Kepel: i. m. 114-116. o. Az egyiptomi „Aposztázia és Kivonulás” (*Takfír va'l-hidzsra*) 1969-es és az Iszlám Dzsihad (*al-Dzsihad al-Iszlámí*) 1979-es megalakulása. Ahmad al-Múszallí: *Mauszú'a al-Harakát al-Iszlámíja fi'l-Vatan al-'Arabí va-Írán va-Turkijá* [Az iszlám mozgalmak enciklopédiája – az arab országok, Irán, Törökország]. Markaz Dirászát al-Vahda al-'Arabíja [Bejrút], 2005. 190. o., 335. o. (Angolul: Ahmed Mousallí: *Historical Dictionary of Islamic Fundamentalist Movements in the Arab World, Iran and Turkey*. Scarecrow Press, 1999.)

¹⁵ Ez volt a Fekete Szeptember. A palesztinok szervezetek libanoni letelepedését és különleges jogait a Kairói Egyezmény (1969. november 3.) tette lehetővé. Jelenlétük döntő tényezője lett az amúgy is végletesen feszült szociális, konfesszionális és gazdasági konfliktusok terhelte országban a polgárháború kirobbanásának. Szamír Qaszír: *Harb Lubnán min-as-Siqáq al-Vatání ilá-an-Nizá' al-Iqlímí* [A libanoni háború a nemzeti szakadástól a nemzetközi konfliktusig]. Dár al-Nahár, [Bejrút], 2007. 70-92. o.

¹⁶ Fathí Jakan: i. m. 25-26. o. és Fathí Jakan: *al-Mauszú'a al-Harakíja* [Mozgalmi enciklopédia]. Dár al-Basír, [Ammán], 1983.

alapítója Favváz Huszajn Ágá volt. A csoport élesen keresztényellenes beállítottsága miatt hamarosan szembe került a Fathí Jakan-féle vezetéssel. A keresztényekkel szemben álló PFSZ azonban jó lehetőséget látott bennük befolyása kiterjesztésére, így az Allah Hadseregének tagjai a Musztafa Dzajb Khalíl, Abú Ta'án PFSZ-tábornok vezette dél-libanoni, és az északi Nahr al-Bárid menekülttáborokban működő kiképzőközpontokban kapták katonai felkészítésüket.¹⁷

1976-ban, a dél-libanoni Szajdában az al-Dzsamá'a al-Iszlámija is létrehívta saját fegyveres szárnyát, *al-Mudzsáhidún-t* (a Hitharcosok). A szervezet megalakulásában is szerepet játszottak külső erők: „jogelődje” a Fekete Szeptember során Jordániából Libanonba menekült *al-Dzsamá'a al-Iszlámija al-Mudzsáhida* (Hitharcos Iszlám Közösség) volt, amely a Muszlim Testvérek ottani ágából kivált radikálisokat gyűjtötte magába. A Hitharcosokat alapvetően Izrael ellen képezték ki, de a polgárháborús konfliktusban kezdetben a palesztinok mellett, a keresztény milíciákkal vették fel a harcot.

Szíria 1976-os libanoni bevonulása jelentős változásokat hozott az iszlamista csoportok életében. A kezdetben a keresztények védelmében fellépő szír csapatok a palesztinok mellett az iszlamisták ellen is felléptek. Amikor egy év múlva megkezdődtek az összecsapások a szír erők és a keresztény milíciák között (és a palesztinok Damaszkusz szövetségeseivé váltak), az iszlamisták továbbra is a megszálló erők célpontjai maradtak. Háfiz al-Aszad szekularizált rendszere számára ekkor már belpolitikai téren is komoly gondokat okoztak a radikális vallási csoportok, akiknek tagjai túlnyomórészt libanoni (palesztin) táborokban kaptak katonai kiképzést. A Hitharcosokkal együtt a szíriai Muszlim Testvérek tagjai is részt vettek az Abú Ta'án vezette kiképzéseken, az al-Dzsamá'a al-Iszlámija vezetése pedig szoros kapcsolatban állt a szíriai testvérszervezettel. Ennek nyomán 1977-től a szír hadsereg több évig tartó hajtóvadászatban igyekezett felszámolni az észak-libanoni iszlamista szervezeteket. A háború eredménye az lett, hogy a nyolcvanas évek elejére a zömében baloldali szimpatizáns tripoli és észak-libanoni szunnita lakosság – főként a háború eszkalálódása miatt elszegényedő középosztály és a szegények rétege – az iszlám felé fordult, termékeny táptalaját adva a hamarosan új erőre kapó radikális iszlamista szervezeteknek.

¹⁷ Abú Ta'ánt 1983-ban a szírek letartóztatták és mint a Baath rendszerre veszélyes iszlamista húsz évet töltött szíriai börtönökben. A 2007-es Nahr al-Bárid-i események idején neve felmerült, mint közvetítő a harcoló felek között, ő

Radikalizálódás, nyolcvanas évek

Ezekben az években hat esemény határozta meg döntően a muszlim lakosság gondolkodását. Elsőként 1979-ben az iráni iszlám forradalom győzelme, amely ugyan elsősorban a síiták politikáról alkotott véleményét alakította át gyökeresen, de a forradalom vallási jellege, majd nemzetközi expanziója a libanoni szunnita lakosság szerveződésében is nyomott hagyott.¹⁸ A forradalom sikere azt bizonyította az iszlamisták számára, hogy megfelelő ideológiai majd fegyveres szerveződéssel megvalósítható a vallás és politika összekapcsolása, az iszlám tanításain alapuló állam megvalósítása. Bár az iráni iszlám forradalom síita ideológiáját nem fogadták el a szunnita mozgalmak, de örömmel fogadták a forradalom exportjával fellépő új iráni vezetés humán és anyagi támogatását.

A másik döntő esemény az Izraellel békeegyezményt aláíró Anvar asz-Szadát egyiptomi elnök 1981-es meggyilkolása volt. A szalafita irányzat ezáltal mutatta meg, hogy képes a vallásilag illegitimnek tartott közel-keleti rezsim vezetők személyükben is fenyegetni. Ez általában az iszlamisták megerősödést hozta Libanonban, de a szomszédos Szíriában is. A két ország vallási csoportjai között felélénkültek a kapcsolatok, a szíriai Muszlim Testvérek egyfajta háterszágot épített ki Észak-Libanonban, Tripoliban irodát nyitott így egyfajta „közeli emigrációból” szervezhette politikai tevékenységét.

A libanoni iszlamistákra óriási hatást gyakorolt a szír kormány válasza erre a puccs közelébe jutó, megélénkülő szervezkedésre. Ez lett a harmadik, a libanoni iszlamistákra – és általában a szunnita társadalomra is – nagy hatást gyakorló esemény: 1982-ben a szír fegyveres erők több tízezer halálos áldozattal járó vérfürdővel verték le a Muszlim Testvérek Hama-i lázadását. A következmény a libanoni iszlamisták növekvő Szíria-ellenessége lett, amit fokozott, hogy ennek az akciónak a folyományaként a sírek Libanonban is tisztogattak: felszámolták a szíriai Muszlim Testvérek tripolii irodáját, letartóztatták az al-Dzsamá'a al-Iszlámija vezetőjét, Fathí Jakant és Fajszal al-Mavlavít, valamint bebörtönözték Abú Ta'ánt.

azonban elutasította a felkérést és mint később kiderült a Libanoni Hadsereg sem kért volna belőle. 'Ajtání: i. m. 60-68. o.

¹⁸ A síita kapcsolat a palesztinok számára visszanyúlik a hatvanas évekbe. 1965-ben PFSZ-delegáció járt az iraki Nadzsafban, ahol Muhszin al-Hakím nagyajatollah fatvát adott ki, amely szerint a síiták számára kötelező *khumsz* (ötöd)-adó, amelyet a hívők az azt a sarí'a szigorú előírásai szerint szétosztó vallási vezetőknek fizettek, a palesztin-ügyre is fordítható. A forradalom előtt számos későbbi iráni vallási vezető a PFSZ libanoni táboraiban kapott katonai kiképzést (mint Khomeini ajatollah két fia, Musztafa és Ahmad, Montazeri ajatollah fia, Muhammad vagy Ali Dzsannatí ajatollah), de ugyanebben részesült az iraki *Hizb ad-Da'va* (Da'va Párt) mintegy 700 tagja is. Bernard Rougier: *Everyday Jihad The Rise of Militant Islam among Palestinians in Lebanon*. Harvard University Press, 2007. 27-28. o.

Nem elhanyagolható a negyedik, gazdasági folyamat jelentősége: a hetvenes évek közepén bekövetkezett olajárrobbanás következtében Szaúd-Arábia (és az Arab-öböl többi országa) rohamos gyarodásnak indult, s a horribilis olajbevételek révén megkezdhetette régi tervének megvalósítását: az iszlám saját értelmezésű hegemoniáját az *umma* felett, azaz a szalafita/vahhábita eszmék exportját.¹⁹ Ennek keretében dollármilliók özönlöttek a szalafita irányultságú régi és újonnan alapított szervezetek kasszájába, kiszélesítve azok akcióradiuszát. Ez a pénzügyi támogatás mindenhol jelentkezett Afganisztántól kezdve a palesztinokon át a libanoni szalafita szervezetekig.

Az ötödik tényező, hogy Afganisztán szovjet megszállása után megkezdődött a hit harcosainak, a mudzsáhidoknak a küzdelme, amely egyelőre csak elméleti síkon jelentett támogatást a libanoni iszlamista irányzatoknak, de mint látni fogjuk, hamarosan az afgán hadszíntereket megjárt mudzsáhidok tevékenyen kivették részüket a libanoni állam elleni küzdelmekből.

Az iszlamisták radikalizálódását azonban elsősorban az ország nagy részének 1982-es izraeli inváziója idézte elő. A közvetlenül érintett déli területeken (elsősorban a palesztin menekülttáborokban) kezdetben nagyobb szerveződést mutattak. A hatvanas-hetvenes években a Szajda melletti 'Ajn al-Halva-tábor Núr (Fény)-mecsetjének imámjaként működött Ibrahim Gunajm sejk, a libanoni iszlamizmus egyik kulcsfigurája.²⁰ Ő vette el a dzsihadista szalafizmus első magjait a déli 'Ajn al-Halvá-ban és az északi Nahr al-Bárid-ban.

Az eredetileg szúfi mester tanítványai lettek a szalafita, majd szalafita-dzsihadista mozgalmak vezetői a palesztin menekülttáborokban és Szajdában. 1982-től már az észak-libanoni Nahr al-Bárid táborból segítette a Dzsamál Khattáb és 'Abdullah Halláq vezette *al-Haraka al-Iszlámíja al-Mudzsáhida* (Islám Mudzsáhid Mozgalom) létrejöttét. A csoport a körülményekhez képest meglehetősen jó infrastruktúrát épített ki a táborban és a közeli Szajdában. 1999 nyarán saját televízióállomást működtetett *ar-Riszála* (az Üzenet) néven, amely részletesen beszámolt a második csecsenföldi háború eseményeiről, növelve a dzsihadista szellemet a tábor fiatalsága körében. A szervezet bár szilárdan szalafita, mindig

¹⁹ Kepel: i. m. 125-136. o.

²⁰ Gunajm sejk 1924-ben Názáret mellett született. 1948 után Bejrút mellett dolgozott cementgyári munkásként. Az ötvenes évektől a Naqbandíja szúfi rend híve lett, majd aleppói és észak-libanoni tartózkodás után 1964-ben 'Ajn al-Halvá-ban telepedett le, mint szúfi tanító. Tanítványa volt itt Dzsamál Khattáb, 'Abdullah Halláq, Hisám as-Sarídi. 1982 után Nahr al-Báridban működött, majd a sírek bebörtönözték. Ekkor került kapcsolatba a Muszlim Testvérekkel. Szabadulása után Irán támogatta; Nahr al-Bárid-i mecsetjét, az al-Qudsz-t (Jeruzsálem) az iráni nagykövetség építette. A kilencvenes évek elején a *Harakat al-Dzsihad al-Iszlámí fi-Falasztin* (Palesztinai Iszlám Dzsihad Mozgalom) észak-libanoni (Halba) kiképzőtáborának létrejöttében segédkezett. Kiváló kapcsolatokkal bírt Sza'íd majd Bilál Sa'abánnal, a Tauhid mozgalom tripoli vezetőivel. Gunajm sejk jelentősége, hogy a gyakorlatban bizonyította: a szúfizmussal áthatott népi vallásosság megfér a radikális iszlámmal. Rougier: i. m. 44-46. o.

nyitott maradt mind a táborokon belüli szélsőségesek, mind a libanoni politikában részt vevő vallásosok, de még a síita Hezbollah irányába is. Az elmúlt két évtizedben számos fegyveres konfliktus esetén Dzsamál Khattáb közvetített a harcoló felek között.²¹

Gunajm egy másik tanítványa, Hisám as-Sarídí sejk²², a Mártírok-mecset (*Maszdzsid as-Suhadá*) prédikátoraként 1985-ben szervezte újjá 'Ajn al-Halvá-ban az iszlamistákat 'Uszbat al-Anszár (a Segítők Szövetsége) néven. Ennek a csoportnak az előtörténetéhez olyan kiemelkedő események tartoznak, mint az 1982-es ostrom, amikor az menekülttábor iszlamistái húsz napig álltak ellent a támadó szír csapatoknak, s amelyet izraeli történészek a „palesztin Masada”-nak neveztek.²³ Az új szervezet fennhatósága alá vonta a tábor északi részét,²⁴ és kezdetben egyszerre küzdött az izraeliek és a korruptnak tartott hagyományos palesztin vezetés (Fatah) ellen. A megszállók kivonulása után, kihasználva a Fatah és szövetségeseinek időszakos meggyengülését a menekülttábor egyes negyedeiben, megszilárdította a befolyását és a libanoni állam, illetve más, általa mérsékeltnek tartott szunnita szervezetek ellen fordult.

Ez a változás már az alapító 1991-es meggyilkolását követően a vezetést átvevő Ahmad 'Abd al-Karím asz-Sza'adí nevéhez fűződik.²⁵ Az Abú Muhdzsin-nak becézett asszír-szakállú katonai egyenruhás férfiú a kilencvenes években a libanoni állam valóságos mumusává vált. Afganisztánt megjárt nemzetközi csapatával – amelyekben hozzá hasonlóan számos törvény elől menekült harcos is volt – a dzsihadista szalafizmus talaján állva mindent és mindenkit ellenségének tekintett, aki a purista iszlámelfogásának nem felelt meg.²⁶ 1994-ben a szervezet tagjainak ideológiai nevelésére Abú Muhdzsin a Szálím as-Sahhál-féle Dzsama'íja al-Hadája va'l-Ihszántól kért prédikátorokat a táborba.

Véget értek az Izrael elleni katonai akciók, ugyanakkor templomok, éjszakai szórakozóhelyek és alkoholos italokat árusító boltok felrobbantása mellett nevükhöz fűződik több Fatah-tiszt (köztük az as-Sarídí haláláért felelős Amín Kájid), Hisám Ba'albakí szajdai rendőr és az alább tárgyalandó Ahbás mozgalom főtitkárának, Nizár al-Halabí sejknek 1995-ös

²¹ Rougier: i. m. 101. o.

²² Hisám as-Sarídí, Abú 'Abdulláh 1957-ben született 'Ajn al-Halvá-ban. Mészárosként dolgozott, a Núr-mecsetben Gunajm sejk tanítványa volt. Az izraeli invázió után másfél évre bebörtönözték. Ezt követően vált radikálissá. Fő céljának az Izrael és a szekuláris palesztin szervezetek elleni harcot tartotta, így 1990-ben az Iqlím at-Tuffáh-i PFSZ-Hezbollah konfliktusban – ellentétes dogmatikai nézeteik ellenére és a közös ellenség miatt – az utóbbi mellé állt. Rougier: i. m. 46-48.

²³ Ellenállásukat izraeli történészek „palesztin Masada”-nak nevezték. Ze'ev Shiff - Ehud Ya'ari: *Israel's Lebanon War*. Simon and Shuster, 1984. 23. o.

²⁴ A csoport vezetői és tagjainak többsége a galileai Szafszáf faluból származik. A táborban az erről elnevezett faluban laktak, így ezt sikerült fennhatóságuk alá vonni.

²⁵ A szervezet központi mecsetjét azóta Hisám sejk-mecsetnek (*Maszdzsid as-Sajkh Hisám*) hívják.

²⁶ Ennek létszámáról nincs pontos adat. Szakértők szerint azonban 200-300 főnél nagyobb tagsága soha sem volt.

meggyilkolása, majd az elkövetők kivégzéséért revánsként négy szajdai bíró 1999-es lemészárlása.²⁷ Egy évvel később rakétatámadást intéztek a bejrúti orosz nagykövetség ellen, tiltakozásul Oroszország csecsenföldi akciói ellen.

Ez utóbbi esemény rávilágított arra, hogy az 'Uszbat al-Anszár globális dzsihadban gondolkodik. Ideológiájukban a szent háború az iszlám közösség, az *umma* egész világra kiterjedő védelmét jelenti, legyen a helyszín Bosznia, Csecsenföld, Palesztina, Afganisztán, Kasmír, a Fülöp-szigetek vagy Irak. De nemcsak a hitetlenekkel (elsősorban a Nyugattal) való permanens konfrontáció ez, hanem a muszlimok lakta országok vallásilag illegitim vezetői ellen folytatott harc is. Ez a globális gondolkodás húzott áthidalhatatlan árkot az 'Uszbat al-Anszár és a vele egy időben megjelent és megerősödő palesztin iszlamista csoportok, a *Hamász* és az *al-Dzsihad al-Iszlámí* (Iszlám Dzsihad) között.²⁸ Ez utóbbiak prioritása az Izrael megsemmisítésére irányuló háború. Az 'Uszbat al-Anszár ezért nacionalizmussal vádolta őket mondván, hogy nem ismerik fel a dzsihad globalitását.²⁹

A szervezet anyagi és humán erőforrásai nem engedték meg, hogy Libanon határain kívül akciózzanak, ráadásul a kilencvenes évek végére belső ellentétek is gyengítették. Az alapító fia, 'Abdullah as-Sarídí otthagya a szervezetet, megalapította az '*Uszbat an-Núr*-t (a Fény Szövetsége), amely az anyaszervezettel is konfliktusba került. 'Abdullah as-Sarídí végül 2003-ban életét vesztette a Núr és a Fatah közötti összecsapásokban. Közben a kilencvenes években még egy kisebb csoport alakult a táborban, az Ahmad Míqátí vezette *Dzsamá'at an-Núr* (a Fény Társasága), amely majd az úgynevezett Danníja-i eseményekben fog szerepet játszani az ezredfordulón (lásd később).

A Szaddám Huszein-rezim amerikaiak általi megdöntése után Abú Muhdzsin egy időre Irakba távozott, hogy Abú Musz'ab az-Zarqáví-hoz csatlakozzon.³⁰ Az 'Uszbat al-Anszár jelentősége abban áll, hogy általa először vetette meg a lábát hosszabb időre a dzsihadista szalafita mozgalom a palesztin menekülttáborokban, illetve ettől kezdve vált 'Ajn al-Halva a szalafita csoportok egyik libanoni gyűjtőhelyévé.

Nem egyértelmű az 1982-es izraeli támadást követően megalakult másik dél-libanoni szalafita szervezet, a *Quvvát al-Fadzsr* (Hajnal-Erők) háttere. A Szajdában 1983-ban létrehozott

²⁷ Az Ahbás-mozgalmat, amely sáfí'ita alapokon valóban élesen kritizálja a vahhábita tanokat, az 'Uszbat al-Anszár azzal vádolta, hogy valójában a szíriai titkosszolgálat egyik libanoni fedőszerve. 'Ajtáni: i. m. 124, 134. o.

²⁸ A Hamászt (*Harakat al-Muqávama al-Iszlámíja*, Iszlám Ellenállás Mozgalma) a palesztin Muszlim Testvérek szervezet vezethetője, Ahmad Jászín sejk hívta életre 1987-ben, az első intifáda kezdetén. A libanoni táborokban is korán megjelent, de igazán befolyásra a kilencvenes évek közepétől tett szert. Ajn al-Halvá-ban erős, tevékenysége azonban nem nyúlik túl a táborok falain. Az Iszlám Dzsihad Irán inspirálta szunnita szervezet, Libanonban – a Hamászhoz hasonlóan – a táborokban aktív.

²⁹ Rougier: i. m. 156. o.

³⁰ Ekkor a csoport vezetése testvére Abú Táriq asz-Sza'adí és Abú Saríf 'Aqal kezébe került. 'Ajtáni: i. m. 124. o.

csoport nem hivatalosan az al-Dzsamá'a al-Iszlámija fegyveres szárnya volt, igaz annak vezetése ezt a kapcsolatot minden alkalommal cáfolta. A szervezet az izraeli megszállás ellen harcolt Szajdában és környékén. Libanoni politikai elemzők szerint Quvvát al-Fadzsr a *Tadzszammu' al-'Ulamá' al-Muszlimín*-en (Muszlim Vallástudósok Tömörülése) keresztül támogatást kapott a nyolcvanas évek elején Libanonban megjelenő Iráni Iszlám Gárdától. Az egyre szélesedő polgárháború kaotikus viszonyai lehetővé tették ezt a „furcsa párosítást”: a szunnita szalafiták és az iráni iszlám forradalom síita képviselőinek együttműködését a közös ellenség, Izrael ellen.³¹

A Tadzszammu' al-'Ulamá' al-Muszlimín az első, nyíltan iráni háttérrel, az iszlám köztársaság akkori bejrúti nagykövetének, Rúhání sejknek a támogatásával létrejött szervezetként jelent meg 1982-ben. A fiatal szunnita és síita vallástudósokat tömörítő csoport Libanon vallási jellegét igyekezett erősíteni a hagyományos, szekularizált, korrumpálódott, az országot polgárháborúba taszító tradicionális *za'ímok*kal szemben. A Muszlim Vallástudósok Tömörülésének véleménye szerint a politika és vallás szétválasztása vezetett a társadalom és a vallási vezetők közötti kapcsolat elszakadásához, az ország meggyengüléséhez, a háborús káoszhoz. A politika-vallás egységének helyreállításához a síita-szunnita felekezeti megosztás felszámolására, a muszlimok egységes fellépésére szólított fel. A szervezet a polgárháború alatt aktívan lépett fel mind szunnita mind síita szervezetek mellett; alapvetően azonban a Hezbollah hálózatához tartozik.³²

Az izraeli invázióra válaszul Tripoliban az al-Dzsamá'a al-Iszlámijából kivált Sza'id Sa'abán sejk és a kikötői negyedben, al-Míná-ban népszerű Hisám Minqára sejk szervezték újjá a radikális szunnita erőket,³³ amelynek egy ideig tagja volt a többi világnézeti irányzatot is kipróbáló Khalíl 'Akkávi (Abú 'Arabí) is.³⁴

³¹ 'Ajtáni: i. m. 74. o. A szerző maga is kételyeket fogalmaz meg a kapcsolat hitelességét illetően, de nem is zárja ki azt.

³² 'Alí Kházin: *Tadzszammu' al-'Ulamá' al-Muszlimín* [Muszlim Vallástudósok Tömörülése]. Dár al-Gurba, [Bejrút], 1997.

³³ A Hisám Minqára 1982-ben hozta létre saját *Harakat at-Tauhíd* (Egyistenhit-Mozgalom vagy Egyesítés Mozgalma) nevű szervezetet. Ez maga is három kisebb csoport egyesítéséből született: a már említett *Dzsund Alláh*, a Khalíl 'Akkávi vezette *al-Muqávama as-Sa'bíja* (Népi Ellenállás) és az 'Izmat Murád-féle *Harakat Lubnán al-'Arabí* (Libanon Arab Mozgalma) egyesítette erejét.

³⁴ A palesztin Khalíl 'Akkávi (Abú 'Arabí) a libanoniak szemében a par excellence forradalmár. A '67-es háború menekültjeként 12 évesen csatlakozott a Fatah-hoz, majd a an-Nadzsáda Párthoz, és egy időben közel állt a drúz dominanciájú Haladó Szocialista Párthoz is. Teoretikusok minden irányból hatottak rá: a szunnita Muhammad Dzsaudat asz-Sza'id, a síita 'Alí Sarí'atí, hogy a tupamarókról, és maoista szerzőkről ne is beszéljünk. Saját bevállása szerint a Tauhíd-hoz való csatlakozása előtt imádkozni sem tudott. Miután kivált a Tauhíd mozgalomból létrehozta a *Lidzsán al-Maszádzsid va'l-Ahjá'* (Mecsetek és Kerületek Bizottságai) szervezetet, amelyet a szovjetek rendszere inspirált. Ennek soraiban harcolva esett el a szírek elleni 1986-os ütközetekben. Tripoliban máig kultusza van mind a baloldali, mind a vallásos és szalafita (!) fiatalság körében. 'Ajtáni: i. m. 77-78. és 'Abd al-Ganí: i. m. 211-212. o.

A Favváz Huszajn Ágá által vezetett és palesztin táborokban kiképzést kapott az Abú Szamrá negyedben székelő Dzsund Alláh a hetvenes években több akciót hajtott végre izraeli célpontok ellen a déli határon. Ágá bevitte ugyan a csoportot a Tauhíd mozgalomba, de ő maga visszavonult a katonai akcióktól, ezt a szerepet Kana'án Nádzsí vette át tőle, aki a szír ellentámadásig aktívan kivette részét a Tauhíd akcióiból.

Az al-Muqávama as-Sa'bija eredetileg baloldali mozgalomként alakult a Báb at-Tabbána negyedben és Khalíl 'Akkávi vezetésével a palesztinok oldalán harcolt a déli fronton. A szervezet csak később csatlakozott a Tauhíd mozgalomhoz és vált iszlamista csoporttá. 'Akkávi a mozgalom keretében az iráni forradalmi baloldal, a Modzsáhedín-é Khalq gyakorlatát akarta megvalósítani. Bár ennek az elképzelésnek a sikertelensége miatt 'Akkávi 1984-ben elhagyta a Tauhídot, szerepe nem csökkent a tripoli iszlamista mozgalmak körében.

A Harakat Lubnán al-'Arabí megalakulása mögött is palesztin személy húzódik: Khalíl al-Vazír, Abú Dzsihad, a Fatah Központi Bizottságának tagja. Az 'Iszmat Murád vezette csoport teljesen beolvadt a Tauhíd mozgalomba és Murád 1983-as halála után Málik 'Allús (Abú Szamír) lett a vezetője.³⁵

Az egyesítési akció rövid távon annyira sikeres volt, hogy 1982 és 1984 között a Tauhíd mozgalom mintegy nyolcszáz fegyverese sikeresen vette fel a harcot az alavita síita (azaz eretneknek tartott) szíriai rezsim hadserege és a baloldali palesztinok ellen, s így teljesen irányítása alá vette Tripolit, annak kikötőjét, és részben a város környékét. A mozgalom célkitűzése a sarí'a érvényesítése és iszlám kormányzat létrehozása volt Libanonban. A nyolcvanas évek közepéig kvázi iszlám emirátusként irányították a város nagyobb részét.³⁶ Miután többen kiváltak a szervezetről, a szír hadsereg 1985-os újbóli bevonulása során a mozgalom veszített befolyásából, Sa'abán sejk Iránhoz közeledett. A Tauhíd mozgalom élén 1998-as halála óta Bilál nevű fia áll, aki jó kapcsolatokat ápol mind Teheránnal, mind a szalafitákkal (köztük a dzsihadistákkal), sőt egyes szúfi irányzatokkal is. A Tauhíd mozgalom a politikai struktúra gyökeres átalakítását követelő ellenzék részeként a Hezbollah fontos észak-libanoni szövetségese.³⁷

A Tauhíd mozgalommal egy időben a szalafita eszméket Tripoliban elvető as-Sahhál család is aktivizálódott és saját fegyveres szervezetet alapított. A Dá'í al-Iszlám as-Sahhál vezette *Dzsajs an-Nuvát al-Iszlámí* (a Küzdők Iszlám Hadserege) ugyancsak az „északi főváros” iszlám jellegének megerősítését tűzte ki célul, de az Irán támogatta Tauhíd mozgalom mellett

³⁵ 'Imád: i. m. 210-213. o.

³⁶ Ekkor a Tauhíd mozgalom fegyveres arzenálja az alakulóban lévő Hezbollahéval volt egyenértékű. 'Ajtáni: i. m. 86-87. o.

nem rúghatott labdába. Az as-Sahhál család jelentősége abban áll, hogy társadalmi szervezetein, mindenekelőtt az *al-Hadája va'l-Ihszán al-Iszlámíjájá*-n (Jótétemények Iszlám Útja) és rádióadásán keresztül jelentős propagandatevékenységet fejtett ki a szalafita eszmék terjesztésében. A szervezetet 1995-ben az al-Haríri kormány hivatalosan betiltotta, és rádióállomása a hivatalos szunnita főhatóság, a Dár al-Fatvá ellenőrzés alá került, de Dá'í al-Iszlám as-Sahhál befolyása az északi szalafita körökben továbbra is jelentős maradt.

A polgárháború után

Miután a háború utolsó szakaszában Szíria jelentősen meggyengítette a szélsőséges szunnita csoportokat, az 1989-es Tá'if-i békeszerződést követően a mérsékelt szervezetek aktivizálódhattak. Az 1992-es parlamenti választásokon az al-Dzsamá'a al-Iszlámíja három, az politikai életbe újonnan belépő al-Ahbás mozgalom egy képviselőt küldött a parlamentbe. Bejutásukat nagyban segítette, hogy számos jelentős politikai párt bojkottálta ilyen vagy olyan okból a húsz év után megtartott első parlamenti választásokat. Ugyanakkor a mérsékelt mozgósítani tudták a vallásos rétegeket, köztük a radikálisokat is, akik alternatíva híján rájuk szavaztak. Az al-Ahbás például a Hezbollahal kötött választási szövetséget. A szír jelenlét rányomta bélyegét a szervezetek új célkitűzéseire. Fathí Jakan megfogalmazásában az al-Dzsamá'a al-Iszlámíja végső célja továbbra is az iszlám állam megteremtése maradt, azonban a konfesszionálisan végletesen megosztott Libanonban ennek elérése hosszadalmas politikai folyamat.³⁸

Az 1992-ben megválasztott három al-Dzsamá'a al-Iszlámíja képviselő közül kettő a hagyományosan iszlamista bázisnak tekinthető észak-libanoni volt: Fathí Jakan Tripoli, Asz'ad Harmús ad-Danníja körzetéből került be. A bejrúti Zuhajr al-'Ubajdí bekerülése azt jelentette, hogy a szervezet Bejrútban is megnövelte támogatóinak körét. A siker azonban átmenetinek bizonyult. A négy évvel később megtartott választásokon a mérsékelt iszlamisták csaknem kiszorultak a parlamentből, csak Zuhajr al-'Ubajdí lett képviselő. A visszaszorulásnak több oka volt. Egyrészt ezt a választást már nem bojkottálta a pártok nagy része, így a szavazatok jobban megoszlottak, másrészt a kilencvenes évek közepén a palesztin menekülttáborokban jelentkező, majd akcióikkal Libanon szerte fellépő radikális szalafita/dzsihadista mozgalmak

³⁷ Al-Múszallí: i. m. 240-241.o.

³⁸ Fathí Jakan beszéde a *Dzsibhat al-'Amal al-Iszlámí* (Iszlám Munkafront) Ramadán havi iftárján 2007. szeptember 30-án az Iqlím al-Kharrúb-beli Dzsijjé-ben. A szerző föltanúja volt a beszédnek.

(és azok tagadhatatlan kapcsolataik a mérsékelték egyes köreivel) sok választót eltávolítottak az iszlamistáktól.

A vereség azonban 2000-ben teljesedett ki, amikor – elsősorban az alább tárgyalandó Danníja-i események nyomán – egyetlen iszlamista jelölt sem jutott be a parlamentbe. Ekkor már hasadás látszott az al-Dzsamá'a al-Iszlámiján belül a spirituális vezető Fathí Jakan és a gyakorlati ügyeket vivő Fajszal al-Mavlaví között. A tényleges szakadás azonban csak a szír csapatok 2005-ös kivonulása után következett be.³⁹

Ugyanez a folyamat játszódott le a polgárháború után megtartott két helyhatósági (önkormányzati és mukhtár) választásokon. Míg 1998-ban Észak-Libanonban a harmadik legjelentősebb erőt képviselték és – több helyen a Haríri-féle Musztaqballal szövetségben – a déli Szajdában is jelentős pozíciókhoz jutottak, 2004-ben ugyancsak Musztaqbal szövetségben kiszorultak a városokból (Szajda, Bejrút, sőt Tripoli) és csak az északi vidéken őrizték meg pozícióikat.⁴⁰

A libanoni politikai porondon a nyolcvanas évek végén jelent meg a *Dzsama'íja al-Masárí' al-Khajríja al-Iszlámíja* (Iszlám Jótékonyági Projektek Szervezete). Alapítója egy meglehetősen homályos múltú etiópai származású sejk, 'Abdulláh Ibn Muhammad al-Hararí.⁴¹ Az arab „az etióp” kifejezés (al-Habasí) jelző többes száma, az *al-Ahbás* lett a szervezet köznapi elnevezése. Al-Hararí sejk 1983-ban vette át a harmincas években Ahmad al-'Adzsúz sejk által alapított *Dzsama'íjat al-Masárí' al-Khajríjat* (Jótékonyági Projektek Szervezetét), amelyet hamarosan százezer tagot számláló szunnita intézményhálózattá fejlesztett: adminisztratív központja a *Markaz as-Sajkh al-Iszkandaráni* (Iszkandaráni sejk Központ) a bejrút szunnita szívében lévő Burdzs Abí Hajdar mecsetkomplexumban talált helyet. Társadalmi bázisát a mecset látogatói mellett a Mal'ab és a Tariq al-Dzsadída negyedek alsó középosztálybeli és szegényrétegei alkotják, de megtalálhatók híveik a Tripoliban, Szajdában, a Súf-hegységben található Iqlím al-Kharrúb-ban és a Bekaa-völgyben is.

A többi vallási szervezethez hasonlóan az al-Ahbás is az állam hiányzó szolgáltatói funkcióit igyekszik helyettesíteni: mintegy tizenöt iskolája van Bejrútban, Tripoliban,

³⁹ Legpregnansabban ez a népszerűségvesztés a legvallásosabbnak tartott ad-Danníja körzetben mutatható ki, ahol a 2000-es választásokon (a Danníja-konfliktus után) az al-Dzsamá'a al-Iszlámíja a szunnita voksok mindössze 22,6%-át kapta. al-Ganí: i. m. 80. o.

⁴⁰ al-Ganí: i. m. 88-94. o.

⁴¹ Al-Hararí sejk 1920-ban született a Szomáliához közeli Hararban. Miután sáfi'ita jogot tanult, Orombo régióban volt mufti. Etiópiából 1947-ben kellett elmenekülnie. Rövidebb szaúd-arábiai tartózkodás után Jeruzsálemben és Damaszkuszban szúfi rendeknél tanult, majd 1950-től Bejrútban telepedett le, mint a kairói al-Azhar egyetem libanoni részlegének sejkje és az iszlám jog tanára. Rejtőzködő életmódja miatt legendák keringenek róla, miszerint zsidó származású és izraeli ügynök, mások Szíria emberének gondolták. 2008 őszén hunyt el. A. Nizar Hamzeh - R.

Ba'albekben, 'Akkárban. Iszlám vallástudományokat oktató főiskolája mellett fiú és leány szakiskolái működnek a városokban. Emellett kulturális-, sport- és egészségügyi központok, jótékonyági intézmények tucatjait működteti. Saját újság- és könyvkiadója, nyomdája van. Folyóirata a *Manár al-Hudá* (a Helyes út világitótornya), rádióállomása a *Nidá' al-Ímán* (a Hit felhívása).

Az al-Ahbás kilencvenes évektől kezdődően külföldiek tucatjait fogadta be és részesítette vallási képzésben. Különösen sokan érkeztek a Kaukázusból és a Balkánról: makedóniai és koszovói albán fiatalok lettek al-Harari sejk személyes tanítványai, illetve Nizar al-Halabi főtitkár közvetlen munkatársai. Ezek a személyek napjainkig tartják a kapcsolatot a libanoni központtal, miközben az al-Ahbás, a libanoni vallási szervezetek között egyedülállóként, igen széles nemzetközi hálózatot épített ki.⁴²

A politikától tartózkodó szúfizmussal átítatott al-Ahbás-doktrína fő ideológiai törekvése a szalafiták/vahhábiták elleni küzdelem, s ebben Szíriában maximális szövetségesre talált.⁴³ Szúfi és síita elemektől sem mentes doktrínájuk szerint az iszlámra a legnagyobb veszélyt a szalafita szélsőségesség, mindenekelőtt a minden társadalmat hitetlennek bélyegző Maudúdi/Quťb-féle dzsáhilíja elmélet és a *takfír* (hitetlennek minősítés, aposztázia) mint politikai eszköz jelenti.⁴⁴ Ennek megfelelően elítélték az egyiptomi dzsihadistákat, az Iszlám Üdvfront (FIS) algériai tevékenységét, a tunéziai *Hizb an-Nahda al-Iszlámíja* (Iszlám Felemelkedés Párt) vezetőjét, Rásid al-Gannúsit és az al-Qá'idát.

Az 1992-es libanoni parlamenti választáson a szervezet legnagyobb ellenfele még az al-Dzsamá'a al-Iszlámíjából alakult *Hizb al-Ikhván* (Testvérek Pártja) volt, amellyel véres összetűzésekbe keveredett Szajdában és Tripoliban.⁴⁵ A két szervezet közötti feszültség végül

Hrair Dekmejian: „A Sufi Response to Political Islamism: Al-Ahbash of Lebanon”. *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 28. No. 2. (1996), 219. o.

⁴² Többek között az alábbi országokban található al-Ahbás-intézmény: Szíria, Németország, Svájc (itt főleg az albán vendégmunkások körében népszerűek), Svédország, Dánia, Franciaország, Ukrajna, Tádzsikisztán, Kanada, Egyesült Államok, Ausztrália. Hamzeh - Dekmejian: i. m. 225. o. Jordániában saját bejegyzett leányvállalata van *Dzsama'íja ath-Thaqáfa al-'Arabíja al-Iszlámíja* (Iszlám Arab Kultúra Egyesület) néven. Az al-Ahbásnak a jordán vezetéssel való különleges kapcsolata mögött az áll, hogy erőteljesen támogatják a Hásimita-dinasztiát hagyományos riválisukkal a Szaúd családdal szemben. al-Ganí: i. m. 140-141. o.

⁴³ Egyes libanoni nézetek szerint a szervezet Szíria „trójai falova” a vallásos mozgalmak köreiben. A szír katonai jelenlét idején, 2005 tavasza előtt az al-Ahbás minden Libanonban megtartott hivatalos szír állami ünnepen képviseltette magát. Szélsőségesebb vélemények szerint a szír katonai titkosszolgálatok irányítása alatt áll. Mindenesetre az al-Ahbás körül sok a kérdőjel; így pénzügyi háttere is meglehetősen homályos. al-Ganí: i. m. 119. o. és Rougier: i. m. 113. o.

⁴⁴ A „hitetlennek nyilvánítás” (*takfír*) az iszlám jog egyik érzékeny kérdése. A szó eredete: valakit hitetlennek (*káfír*, tsz.: *kuffár*) mond. Ezzel a módszerrel a szalafiták a tőlük eltérő gondolkodásúakat muszlimokat gyakran kizárják az iszlám közösségből, ummából, s ezzel ellenséggé degradálják, ami – megfelelő feltételek esetén – lehetővé vagy kötelezővé teszi vérük ontását. Az iszlám jog évszázadok óta foglalkozik ezzel a témával.

⁴⁵ A kölcsönös vádaskodások odáig mentek, hogy a Fathí Jakan cionista ügynököknek minősítette az al-Ahbás vezetőit, míg azok az iszlámot félreértelmező szélsőségeseknek az al-Dzsamá'a al-Iszlámíját. Hamzeh - Dekmejian: i. m. 225. o.

enyhült: a háború után Szíria által „megszelídített” al-Dzsamá’ a al-Iszlámija a kétezres évekre az al-Ahbás politikai szövetségesevé vált a szír-barát ellenzék keretében. Ezzel párhuzamosan mindig jó volt kapcsolatot ápolni a szalafitákkal ugyancsak szemben álló a síita pártokkal, a kezdetektől támogatták az *al-Muqávama al-Iszlámija*-t (Iszlám Ellenállás), a Hezbollah katonai szárnyát Izrael elleni küzdelmeiben.

1992-ben Bejrútban a Hezbollah listáján indulva szerzett képviselői mandátumot az al-Ahbás jelöltje Adnán Tarábuluszí; a Szíria támogatta Amalra, pedig mint természetes szövetségesre tekintettek. A szúfi rendek közül a Libanonban és Szíriában különösen befolyásos Naqsbandijával, valamint a Rifá’ijával és Qádirijával ápol jó kapcsolatot a szervezet. A kereszténységet megkülönböztető szimpátiával figyeli, a szerzetességet egyfajta szúfi útként aposztrofálja.⁴⁶ Huszám ad-Dín Qaráqíra sejk, a mozgalom elnöke több alkalommal kifejtette, hogy az al-Ahbás elismeri a libanoni állam legitimitását, és tiszteli a többi felekezet szuverenitását.

A kilencvenes évek első felében a radikálisok visszaszorulása és a szír támogatás egyre nagyobb mozgásteret engedett az al-Ahbásnak. Ebben az sem gátolta, hogy a szunnita társadalom nagy része továbbra is „idegen testnek” és/vagy szír ötödik hadoszlopnak tartotta a szervezetet. Az illegális *Hizb at-Tahrír* káfirnak minősítette a szervezetet és követőit. Erre válaszul al-Hararí sejk könyvet jelentett meg a Tahrír párt tanításainak cáfolatára.⁴⁷

1995-ben súlyos csapás érte a szervezetet, amikor az ’Aszabat al-Anszár meggyilkolta az al-Ahbás főtitkárát, Nizár al-Halabi sejkét. Az elkövetőket hamar bíróság elé állították, halálra ítélték és kivégezték. Az ítélet gyors végrehajtása miatt az iszlamista szervezetek (köztük az al-Dzsamá’ a al-Iszlámija) országos tüntetéseken tiltakoztak. A Tauhíd mozgalom vezetője, Sza’íd Sa’abán sejk pedig izraeli-amerikai nyomásra meghozott döntésről beszélt, aminek célja a libanoni szalafita mozgalom meggyengítése volt.⁴⁸ Az események tehát országos szinten az al-Ahbás erőteljes elszigetelődéséhez vezettek iszlamista körökben, s 1996-ban, az újabb választásokon elveszítette parlamenti mandátumát. Az 1998-es és 2004-es helyhatósági választásokon viszont – köszönhetően az általa felügyelt negyedekben tapasztalható szilárd társadalmi bázisának – jelentős pozíciókat szerzett, és tartott meg a városi/kerületi tanácsokban, mukhtár irodákban.⁴⁹

⁴⁶ 1993-ban látványos találkozóra került sor al-Hararí sejk és Muhammad ’Uthmán Szirádzs ad-Dín, a Naqsbandí-rend mestere között. Hamzeh - Dekmejian: i. m. 224-226. o.

⁴⁷ ’Abdulláh al-Habási: *Al-Gára al-’Imánija fi’l-Radd ’alá-Mafászid at-Tahririja* [Hittel teli támadás válaszul a tahrirista kártékonykodásra]. Dár al-Masárí li’t-Tabá’a va’n-Nasr va’t-Tauzí’, [Bejrút], 1992.

⁴⁸ al-Ganí: i. m. 131. o.

⁴⁹ al-Ganí: i. m. 135-136. o.

A merénylet után megerősítették a szervezet biztonsági szolgálatát. Ennek következtében az al-Ahbás központjai, oktatási, szociális intézményei mára a legjobban őrzött épületek közé számítanak Libanonban. A spirituális vezető 2008-as halála után a szervezet elnöke jelenleg Huszám ad-Dín Qaráqíra sejk, a területi vezetők pedig Szamír al-Qádí, Uszámasz-Szajjid, Khálid Hunajna és 'Abd al-Qádír al-Fákihání.

Dzsihádisták a táborokban

A 1996-os parlamenti választások után a mérsékelt vallási erők háttérbe szorultak az országos politikában. Azonban a nemzetközi tendenciákkal összhangban új radikális elemek bukkantak fel az iszlamista küzdőtérben. Az Uszáma bin Ládín féle al-Káida hálózat hamarosan Libanonban is megjelent. Már a nyolcvanas évek második felétől vannak jelei annak, hogy – főként a palesztin menekülttáborokban és Tripoliban megfordultak Afganisztánt megjárt mudzsáhidok. Egy évtizeddel később ezek a szétszórt fegyveresek egyesültek az úgynevezett Danníja-i csoportban.

A kilencvenes évek végére a szélsőséges szunnita erők 'Ajn al-Halvá-ban és Nahr al-Bárid-ban csoportosultak, ahová a libanoni állami erőszakszervezetek nem tudták kiterjeszteni hatásukat. Az egykor Afganisztánt, Boszniát és Csecsenföldet megjárt dzsihádisták harcosok nemzetközi csapata Algériától Irakig, a Kaukázustól Szaúd-Arábiáig verbuválódott. Amikor az évtized második felében az egyiptomi kormány háborút hirdetett a szélsőségesek ellen, számosan menekültek a Nílus völgyéből a cédrusok árnyéka alá. 'Ajn al-Halvá-ban az Abú Muhdzsin féle 'Uszbat al-Anszár kooptálta őket, növekvő létszámuk azonban a táborban a kilencvenes évek közepére kialakulni látszó erőegyensúly megbomlásával fenyegetett. Az ezredforduló előtt mindennapossá váltak az összecsapások a Fatah-vezette hagyományos palesztin erők és az 'Uszbat al-Anszár/an-Núr között.

Ugyanekkor Észak Libanonban – részben a Nahr al-Bárid-i mudzsáhidokra, részben a Tripoliban élő szalafitákra támaszkodva – új dzsihádisták szervezet alakult, akiket kiképzőtáboruk földrajzi elhelyezkedéséről Danníja-i csoportnak neveztek el. Az északi dzsihádisták egy Afganisztánt megjárt libanoni mudzsáhid, Basszám al-Kandzs vezetésével 1998 elején a Tripolitól észak-keletre fekvő hegyvidéki ad-Danníja-i régióban kezdték meg

katonai kiképzésüket.⁵⁰ Al-Kandzs már a kilencvenes évek közepétől személyes kapcsolatban állt Abú Muhdzinnal, aki katonai támogatást ígért neki; miközben a Dzsama'íja al-Hadája va'l-Ihszán szervezetén keresztül kiváló személyes kapcsolatrendszer épített ki tripoli szalafita körökkel. Így mozgalmának logisztikai hátterét az 'Ajn al-Halva-i palesztin szalafiták, mindenekelőtt az 'Uszbat al-Anszár és az Ahmad Míqátí-féle Dzsamá'at an-Núr, humán hátterét pedig Tripoli Abú Szamrá és a Báb at-Tabbána negyedeinek szegény fiatalsága biztosította.

A szervezet fennállásának rövidege miatt nem alakult ki részletes meghirdetett programja, de a dzsihád globalitásának hirdetésén túl egy nagyon fontos elemmel gazdagította a libanoni dzsihádista-szalafista gondolkodást. Basszám al-Kandzs szerint Libanonban a nagy vallási felekezetek, a maroniták, a síiták és a drúzok integráns, jól körülhatárolható saját területtel rendelkeznek, amely mindhárom közösségnek szilárd és többé-kevésbé egységes politikai háttérrel rendelkezik. Ezzel szemben nincs egységes, a szunniták által dominált terület, ami hozzájárul politikai fragmentációjukhoz is. Az al-Kandzs által meghirdetett megoldás: egységes szunnita terület létrehozása Észak-Libanonban (Tripoli-Akkár-Danníja) – természetesen a szalafita tiszta iszlám tanításainak talaján.⁵¹

A 200-300 fős Danníja-i csoport miután fennhatósága alá vonta a Danníja-i régió több tucatnyi települését, kapcsolatba lépett szíriai dzsihádistákkal (*Dzsund as-Sám*, Szíria Hadserege) illetve a Bekaa-völgy déli részén fekvő al-Qara'ún vidéki szalafitákkal.⁵² Ez utóbbi vidék szintén „tiszta” szunnita háromszög a síiták, drúzok, keresztények lakta területen. Amikor a csoport 1999 decemberében elfoglalta as-Sahhál rádióállomását, majd katonákat ejtett túszul, a libanoni biztonsági erők 13000 katonája Kafar Habú keresztény falu közelében véres összecsapásokban felszámolta a Danníja-i csoportot. A vezető életét vesztette a harcokban, a néhány túlélő pedig Ajn al-Halvá-ba menekült erősítve az ottani dzsihádista csoportokat. Távollétükben halálra, illetve hosszú börtönbüntetésre ítélték őket, de a szírek kivonulását követően 2005-ben Szamír Dzsa'dzsa Szíria-ellenes keresztény vezető szabadon bocsátásakor politikai alku keretében többségük amnesztiát kapott. Így hamarosan újra hallathattak magukról; két évvel később ugyanis egy új, ugyancsak Észak-Libanonban

⁵⁰ Basszám al-Kandzs (Abú 'Á'isa) 1964-ben született az ad-Danníja-i Azqában. Részt vett az 1985-ös tripoli harcokban. A városban elvégzett középiskolai után a Harírí-alapítvány ösztöndíjával az Egyesült Államokban tanult. Bostoni egyetemi körökben találkozott először „Afganisztán-problémával”. 1989-ben a pakisztáni Pesavárban kapott katonai kiképzést s ott ismerkedett meg a szintén libanoni Khalíl 'Akkávi-val és Hilál Dzsa'fa-ral, akikkel együtt alkották később az ad-Danníja-i csoport magját. 1991 és 1994 között Boszniában harcolt, majd 1995-ben Csecsenföldre szándékozott bejutni, sikertelenül. A kilencvenes évek második felétől az Egyesült Államok és Libanon között ingázott. Rougier: i. m. 231-233. o. és 'Ajtání: i. m. 109. o.

⁵¹ Rougier: i. m. 243. o.

⁵² 'Ajtání: i. m. 111. o.

aktivizálódó szervezethez csatlakozva minden korábbinál súlyosabb konfliktusba keveredtek a libanoni állammal.

A Haríri-gyilkosság és Szíria kivonulása után

Az új évezred első évtizedében a libanoni szalafita mozgalmakat Fidá' 'Ajtáni három csoportba sorolja.⁵³ Az elsőbe tartozók a „függetlenek”, azaz amelyek próbálnak elszakadni a szaúd-arábiai pénzforrásoktól, és inkább más Arab-öböl menti országokból szerzik be a támogatásukat. Ez a mérsékelt szalafizmus inkább az ideológiai propagandamunkára koncentrál. Ebbe tartozik számos társadalmi-karitatív (szociális, egészségügyi, oktatási) hálózat.

A szalafiták második csoportjába tartozók mögött a hivatalos Szaúd-Arábia áll. Az általa pénzelt szervezetek a politika színtéren a Haríri-féle *Tajjár al-Musztaqbal* (Jövő Mozgalom) szövetségesei. Rafiq al-Haríri volt miniszterelnök 2005. február 14-i meggyilkolása után a Musztaqbal kényes helyzetbe került. A fő szövetségésének tartott szaúdi vezetést nem sérthették meg e csoportok visszaszorításával, noha a határ nagyon képlékeny a szalafita mozgalmak különböző irányzatai közötti határ. Így a szaúdi támogatás olyanok kezébe is kerülhet, akik szemben állnak a világias iszlámot képviselő, libanoni szélsőséges keresztényekkel és a Nyugattal is együttműködő Haríri-iránnyal (lásd alább a Fatah al-Iszlám-problémát).

Végül a szalafiták harmadik csoportja a dzsihádisták mindent túlélő kisebbsége. Az 'Uszbat al-Anszár, az 'Uszbat an-Núr, a Dzsund as-Sám⁵⁴ 'Ajn al-Halvá-ban szervezte be továbbra is a táborba érkező dzsihádistákat. Többségük immár libanoni és palesztin volt. 2005 nyarán megerősödtek az amnesztiát kapott Danníja-iakkal.

A 2005-ös parlamenti választásokat követően a győztes Sza'ad al-Haríri igyekezett a legtöbb iszlamista irányzatot saját zászlaja alatt egyesíteni. Ezt a dzsihádisták szélsőségesek kivételével sikerült is megvalósítania. Tripoliban legnagyobb győzelmeként szövetségésének nyerte meg az al-Dzsamá'a al-Iszlámiját. Vezetői, Fajszal al-Mavlaví és Aszad Harmús elfogadták al-Haríri kinyújtott kezét, továbbra is hangsúlyozva a szervezet Muszlim Testvérek-

⁵³ 'Ajtáni: i. m. 140. o.

⁵⁴ Palesztin szervezet többen kapcsolatba hozták az Abú Musz'ab az-Zarqávi-féle Qá'ida-hoz köthető hasonló nevű csoporttal Fidá' 'Ajtáni szerint átfedés van a két szervezet között. A nemzetközi csoport nevéhez köthető 2004-ben a Hezbollah egyik vezető Bejrúti funkcionáriusának meggyilkolása, de felmerül érintettsége a 2000-es években

gyökereit.⁵⁵ Ennek azonban az lett az eredménye, hogy a Nyugattal szilárdan szemben álló, a Musztaqbal világias politikáját elfogadni nem tudó erők kiléptek a Dzsamá'ából, és létrehozták az ellenzékhez csatlakozó *Dzsibhat al-'Amal al-Iszlámí* (Iszlám Munkafront) nevű szervezetet. Ennek vezetőségében több vallástudós vesz részt a Irán közeli Tadzsammu' al-'Ulamá' al-Muszlimín-ből, élén pedig a veterán ideológus, Fathí Jakan áll.⁵⁶ A Dzsibhat al-'Amal a Hezbollah-Michel Aoun tengely, a Tauhíd mozgalom és Szíria szövetségese lett.

Az al-Ahbást jelentős veszteségként érte Szíria kivonulása, miután különleges kapcsolatokat ápolt a szír fegyveres erőkkel és titkosszolgálatokkal. Az ellenzék oldalán maradv a közvetlen politizálástól kissé visszahúzódot 2005 után. Ennek oka egyrészt az volt, hogy az ellenzéki szövetség tagja lett az a Fathi Jakan, akivel évtizedek óta komoly konfliktusai voltak. 2004-ben ugyan volt egy személyes találkozó a két vezető között, de ezt al-Dzsamá'a al-Iszlámiján belül olyan tiltakozás követte, hogy Jakan visszakozott, majd a két szervezet újra kezdte a kölcsönös vádaskodásokat. A passzivitás másik oka, hogy az al-Ahbás neve felmerült a Harírí-gyilkossággal kapcsolatban, ami függetlenül a kapcsolat valós vagy kreált voltától, passzivitásra kényszerítette a szervezetet. Mára az al-Ahbás „külön utassága” egyre nyilvánvalóbb: több mint egy társadalmi, jótékonysági, szociális szervezet, de kevesebb mint egy valódi politikai párt.

A 2006-os „harminchárom napos háború” során Izrael lerombolta a libanoni infrastruktúra nagy részét. A háború alatt és az azt követő kaotikus helyzetben újra mozgásteret kaptak a dzsihádisták mozgalmak. Egy jordániai palesztin Sákír al-'Abaszí⁵⁷ a Tripoli melletti Nahr al-Bárid táborban 2006 őszén megkezdte egy új szervezet kiépítését. A *Fatah al-Iszlám* (Iszlám Hódítás) hamarosan több száz tagot számláló csoporttá nőtt, amelyben palesztinok mellett szaúd-arábiak, egyiptomiak és más arab országból származó harcosok vettek részt katonai kiképzéseken. Nahr al-Bárid-ban Gunajm sejknek köszönhetően már megtörtént a fiatalok „szellemi előkészítése”. 'Ajn al-Halvá-ból is több tucatnyian érkeztek az új szervezet megalakulásának hírére, köztük olyan algériak, jordánok, egyiptomiak, akik korábban az 'Uszbat al-Anszár kiképzését kapták meg.⁵⁸ A Tauhíd mozgalom több egykori

Libanonon végigsöprő politikus-gyilkosságok egyikének, a Szíriai-ellenes Dzsibrán Tuvajní ortodox keresztény parlamenti képviselő és újságíró elleni merénylet kapcsán is. 'Ajtání: i. m. 141-191.

⁵⁵ 'Imád: i. m. 100. o.

⁵⁶ A kézirat lezárása után nem sokkal, 2009. június 13-án Fathí Jakan elhunyt.

⁵⁷ Sákír al-'Abaszí 1955-ben Jerikóban született. A szekuláris Fatah-Intifáda tagja volt, 2004-ben a jordán hatóságok halálra ítélték a Lawrence Foley amerikai diplomata elleni merényletben való részvételéért. Ezután Szírián keresztül érkezett Libanonba.

⁵⁸ 'Ajtání: i. m. 260-261. o.

tagja is csatlakozott a Fatah al-Iszlámhoz.⁵⁹ Elfoglalták a Fatah-Intifáda Nahr al-Bárid-i központjait és erődítménnyé alakították a tábor.

Az al-Káida-hálózat részeként a Fatah al-Iszlám célja a sarí'a intézményes bevezetése, és egy iszlám emirátus megteremtése a palesztin táborokban, majd annak kiterjesztése Észak-Libanonra. Ellenségnek a Nyugatot, Izraelt, szövetségeseiket, illetve az „eretnek muszlimokat” nevezte meg. Nevéhez fűződik több 2006-2007-ben Libanonban elkövetett fegyveres akció, köztük az Bikfaja-i keresztények elleni busztámadás, a dél-libanoni UNIFIL hat katonájának, illetve PFSZ-tisztek meggyilkolása.

A szervezet ilyen gyors felemelkedése körül nagyon sok a homály. Több elmélet is létezik a Fatah al-Iszlám létrejöttének körülményeiről. Seymour Hersh amerikai oknyomozó újságíró szerint a Haríri-erők vezette libanoni kormány adott teret az új szervezetnek politikai ellenfele, a Hezbollah meggyengítésére.⁶⁰ Mások – mint Michael Young – véleménye szerint Szíria csapatainak kényszerű kivonása után érdekeltté vált a libanoni belső stabilitás megingatásában, ezért hozta létre titkosszolgálati útján a Fatah-Intifáda infrastruktúráját használó Fatah al-Iszlámot.⁶¹ Libanonban mindkét elméletnek vannak hívei, mindenesetre a szervezet 2007 nyarán lezajlott három hónapig tartó véres felszámolása során a libanoni fegyveres erők 158 főt veszítettek, és a hadsereg, amely ezután joggal nevezhette magát a „mártírok csapatának” jókora presztízsnövekedéssel jött ki a konfliktusból. Ez a társadalomban megerősödött hadsereg-kép egy év múlva jött igazán jól, amikor a libanoni fegyveres erők és mindenek előtt a főparancsnok, Michel Szulajmán józansága akadályozta meg, hogy a belpolitikai feszültség újabb polgárháborúvá eszkalálódjon.⁶²

A Fatah al-Iszlám felszámolása után az iszlamista mozgalmak radikálisai, a dzsihádisták visszaszorultak 'Ajn al-Halvá-ba. A Dzsund as-Sám a Nahr al-Bárid-i események alatt összetűzésbe került a libanoni fegyveres erőkkel és felmorzsolódott (fegyverzetük egy részét az 'Uszbat al-Anszár szerezte meg). A táborbeli törékeny Fatah-Hamász-szalafita

⁵⁹ Siháb Qaddúr (Abú Hurajra), Basszám Hammúd. Siháb Qaddúr az Irakból Libanonba érkező mudzsáhidok fogadásáért és elhelyezéséért felelős al-Káida megbízott volt mielőtt Tripoliba majd Nahr al-Báridba költözött. 'Ajtání: i. m. 219. o.

⁶⁰ Ezen elmélet szerint a Hezbollah meggyengítésére amerikai-szaúdi egyezmény állt a háttérben. Később azonban a szervezet kezelhetetlenné vált. Hersh, Seymour M.: "The Redirection: Does the new policy benefit the real enemy?" *The New Yorker*, 2007. március 5. http://www.newyorker.com/reporting/2007/03/05/070305fa_fact_hersh, internet letöltve: 2009. május 5.

⁶¹ Michael Young: „Syria's Useful Idiots: Why are so many commentators denying the obvious about Lebanon?” *WSJ Opinion Archives*. 2007. június 3. <http://www.opinionjournal.com/extra/?id=110010161>, internet letöltve: 2009. május 5.

⁶² A Hezbollah és szövetségesei illetve a Haríri-erők vezette kormány közötti konfliktusba bölcs módon nem avatkozott be a hadsereg. Michel Szulajmán józan döntése (presztízisének ebből adódó újabb erősödése) 2008 nyarán a köztársasági elnöki székbe emelte a hadsereg főparancsnokát.

egyensúly újra fennáll. A politikai színtéren részt vevő iszlamisták a paletta mindkét oldalán megtalálhatók.

A 2009 júniusi parlamenti választásokon a Fajszal Maulaví vezette al-Dzsamá'a al-Iszlámija a Haríri-féle „Nyugat-barát” szövetség listáját támogatta, bejrúti jelöltjük, 'Imád al-Haut a Musztaqbal listáján jutott be a parlamentbe. A „szír barát” Dzsibhat al-'Amal al-Iszlámí (Fathi Jakan szervezete), az al-Ahbás és a Tauhíd mozgalom a végül vereséget szenvedett a Hezbollah és szövetségesei oldalán kampányolt. De a választási küzdelemben a mérsékelt szalafiták is négy jelöltet indítottak (köztük a prominens as-Sahhál család egyik tagját, Haszant) Tripoliban, igaz végül sikertelenül.

Konklúzió

Libanoni szunnita iszlamista mozgalmak története rámutat az iszlám világ számos országában tapasztalható jellemvonására: a fragmentációra. A szunnita iszlám rendkívüli változatosságát a vallásjogra lehet visszavezetni. Ez ugyanis nem ad egyértelmű választ a vallás és politika viszonyára, a politikai legitimáció kérdésére. Viszont igen tág teret enged az interpretációknak, még akkor is, ha a régi és egyre elhalványodóban lévő vélemény szerint az egyéni jogértelmezés (*idzstihád*) kapui több száz éve bezáródtak. A huszadik században a kalifátus és ezáltal az – igaz már csak névleges – legitim hatalom megszűnése megtermékenyítette az iszlám politikai gondolkodást. A modernizáció kérdését felváltotta az identitásé, de az eltérő interpretációk itt sem vezettek konszenzusra.

A fragmentáció másik jellegzetessége, hogy a modern társadalomban felmerülő kérdésekre adott iszlám válaszok nem elegendőek a rohamosan növekvő szegényrétegek, de még a modernizációs viharban identitásukat kereső tanult középosztály számára sem. Amennyiben pedig a gyökereiktől elszakadni nehezen tudó, alapvetően tradicionalista társadalmak számára az idegen nem-islám válaszokat figyelmen kívül hagyjuk, nem marad más, csak a szélsőséges, radikális megoldások. A mérsékelték nem képesek átfogó választ kínálni mobilizálni az iszlám társadalmakat.

A libanoni helyzet különlegessége az ország konfesszionálisan egyedülállóan összetett volta. A bonyolult politikai érdekszövetségi rendszerek, az archaikus posztfeudális hatalmi viszonyok is szűkítik a mérsékelt iszlám irányzatok mozgásterét. A nyilvánosság Közel-keleten egyedülállóan liberális rendszere ezzel a történelmi múlttal permanens konfliktushelyzeteket

eredményez. A szélsőségek pedig minden összeütközés esetén (legyen az belső indíttatású vagy külső beavatkozás eredménye) a palesztin menekülttáborok és Tripoli szegénynegyedei karanténjából megtalálják az utat a szélesebb körű potenciális támogatókhoz. Ez pedig ahhoz vezet, amit a libanoniak mosolygó arccal cinikusan nap mint nap azzal a szóval jellemeznek: *faudá* (káosz).